96 ✓
Rp 170

Обр. 10 (8—5)

Дата на връщането

27 ЕЕ				

531-60 7500×100 ДТП „Т. база“ 1·80 лв. Г-с 264

На отличния си приятелъ Стефанъ Дучевъ — автора.

Прѣславъ, 21.V.1917 г.

3907

Кр 96 Д70

ОКРЪЖНА БИБЛИОТЕКА - КОЗАРОВГРАД — КОПЕНА — 19 63 год. № 6396

Пров. 2011 г.

Разкопки въ Патлейна[1])

отъ Юр. С. Господиновъ

(съ табл. XXIII—XLII)

Патлейна е мѣстность, която се намира на юго-изтокъ отъ Прѣславъ, на разстояние около 7 км., на самия сѣверенъ склонъ на Прѣславския Балканъ (гл. обр. 78). Тя се състои отъ една продълговата и криволичеща долина, която започва почти отъ самия десенъ брѣгъ на р. Тича,[2]) държи едно пространство отъ около 800 м. дължина до самитѣ разкопки, и на

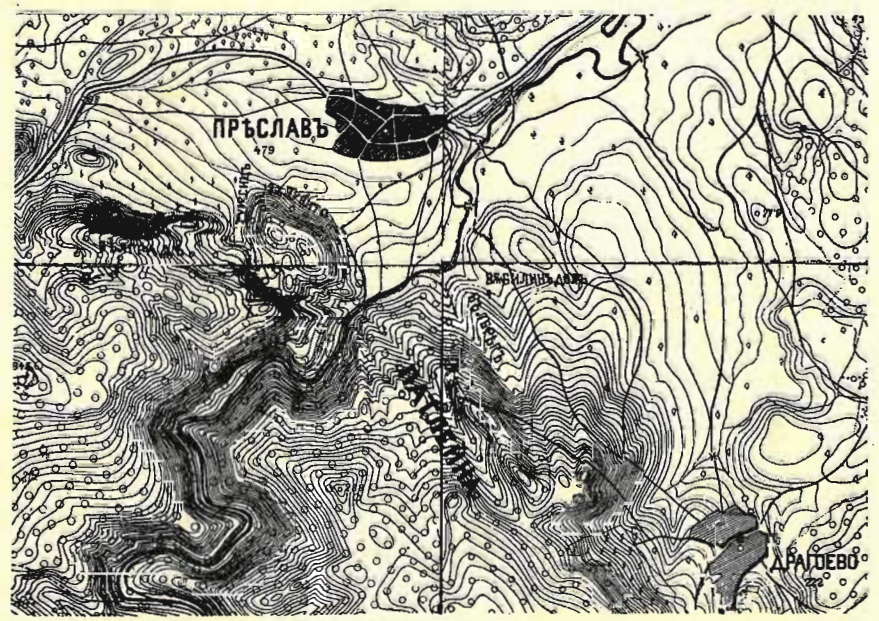

Обр. 78. — Мѣстоположение на Патлейна.

дъното тази продълговата долина се разклонява на други три долини: най-южна, наречена „Кѫсѫма“, срѣдня и сѣверна, които сѐ постепенно се изкачватъ нагорѣ и стигатъ до върховетѣ на планината (гл. табл. XXIII). Всички тѣзи долини се простиратъ между високи планински гребени и

[1]) Кратъкъ отчетъ съмъ далъ въ Извѣстия на Варнен. Археол. дружество III, 1910, 96.

[2]) Днешната р. Камчия, която доскоро слѣдъ освобождението се зовѣше съ старото си име Тича, днесъ се нарича още съ това име само отъ нѣкои стари хора.

върхове, покрити съ гжста гора, отъ които само сѣверниятъ продълговатъ гребенъ има цѣлиятъ си южeнъ склонъ назжбенъ на много мѣста съ камъни.

Сжщинското мѣсто на разкопкитѣ е една издигната площь, голѣма по-вече отъ 1000 кв. метра, която е долня часть отъ западния склонъ на планинския връхъ, нареченъ „Плоската могила". По изсѣченитѣ скали на това мѣсто, както и по направлението на самия склонъ, личи, че цѣлото туй пространство, покрито до разкопкитѣ съ гжста гора, е изкуствено изравнявано, за да се добие достатъчно мѣсто за необходимитѣ постройки. Особно се хвърляше въ очи това, че на самия сѣверенъ край на площьта се издигаше една 7—8 м. висока могила, сжщо покрита съ гжста гора. Въ тази мѣстность именно на 10 май 1909 г. Прѣславското археологическо дружество започна първата си разкопка. Първоначално, до свършъка на учебната година, разкопкитѣ ставаха само прѣзъ праздничнитѣ дни, когато прѣславски граждани и дружествени членове можеха доброволно и безплатно да работятъ. Слѣдъ туй разкопкитѣ непрѣкжснато продължиха прѣзъ мѣсецитѣ юли и августъ на сжщата и слѣднитѣ 1910 и 1911 години,[1] както и прѣзъ настоящата 1914 г.

I. Описание на църквата.

Въ резултатъ на горнитѣ разкопки се откриха изподъ земята и гжстата гора, що я покриваше, една църква и редъ други постройки около нея (гл. общия планъ на табл. XXIV), за които ще се спомене по-долѣ.

Църквата се откри подъ самата могила, за която се помена погорѣ, че се намира на сѣверния край на плоското пространство. Църквата има 12·60 м. дължина, 4·50 м. ширина, обърната е малко на юго-изтокъ и е запазена на една височина отъ 1·50 до 2·50 м. Сравнително разкопанитѣ по-рано църкви въ стария Прѣславъ, тази е най-много запазена, тъй като, освѣнъ основитѣ, тукъ имаме и зидоветѣ на църквата, на значителна височина, заедно съ зачатъци на засводяването имъ, а на главния входъ е запазенъ почти цѣлиятъ сводъ (гл. табл. XXVI).

Църквата се състои отъ три апсиди, малъкъ корабъ и прѣддверие (гл. обр. 79 и табл. XXV).[2] Както може да се заключи отъ съборената

[1] Дължа да спомена, че дружеството е твърдѣ благодарно на прѣславскитѣ граждани, на г. генералъ Ковачева, на Министерството на Нар. Просвѣщение и Прѣславската градска община, съ чиито помощи разкопкитѣ можаха да се доведатъ до днешния резултатъ.

[2] Планътъ на църквата, обнародванъ вече въ Извѣстия на Варненското Археол. Друж. III стр. 128, дължимъ на любезностьта на г. К. Шкорпилъ, който го е изработилъ.

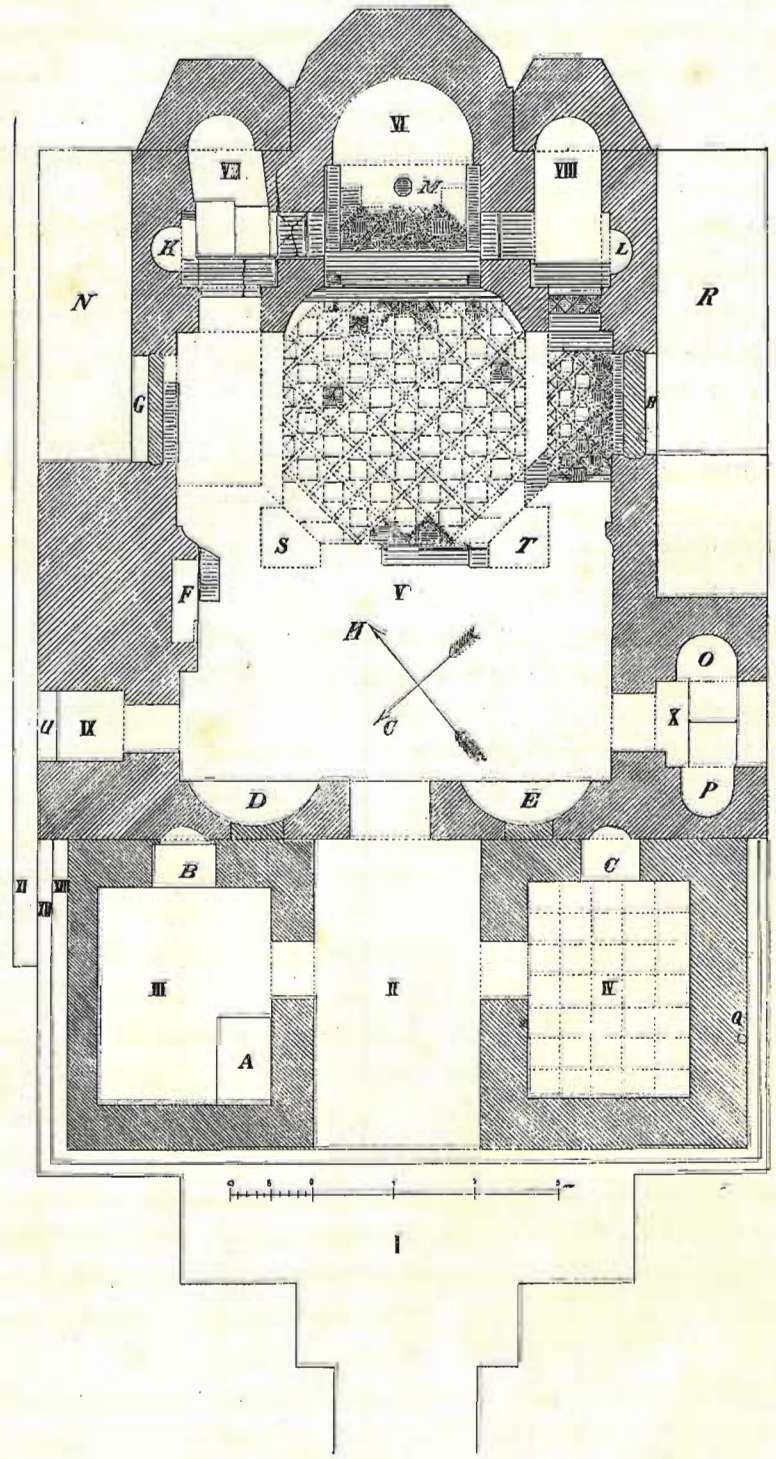

Обр. 79. — Планъ на църквата въ Патлейна (споредъ К. Шкорпилъ).

зидария въ срѣдата на църквата, тя е имала и куполъ. Главната ѝ апсида — алтарьтъ — отвънка има жгловата форма и извжтрѣ е широка 2 м. и дълбока сжщо 2 м.; почти цѣлата настилка тукъ е добрѣ запазена: отпрѣдъ се състои отъ една четвъртита, дълга мряморна плоча, съ четвъртити дупки по нея (гл. табл. XXVII), а прѣдъ нея, къмъ прѣстола, сж наредени въ мозаиковидна форма квадратни, правожгълни и трижгълни мрямори, тухли и андезитни камъни, които образуватъ една красива цвѣтна настилка. Тукъ, въ алтаря, се намира и прѣстолниятъ стълбъ, малко наклоненъ къмъ сѣверъ; той се състои отъ осможгълна колона, орнаментирана на върха, надъ която е поставена една варовита четвъртита плочка и надъ нея друга квадратна мряморна плоча. Тази послѣднята се намѣри свалена и наклонена до самия стълбъ. Отъ странитѣ на главната апсида сж другитѣ двѣ по-малки апсиди: сѣверната е малко изкривена и наклонена къмъ сѣверъ, извънъ има трижгълна форма, а извжтрѣ е широка 80 см. и дълбока 2 м.; настилката тукъ, съ изключение на една мряморна плоча, не е запазена (гл. табл XXVIII); на сѣверната ѝ стѣна има една малка ниша. Съ сжщия строежъ и размѣри е и южната апсида, само че е по-добрѣ запазена, както и самата ѝ настилка.

Църквата има три врати — главната въ западната стѣна и двѣ странични на сѣверната и южната стѣни. При разкопаването сѣверната врата се намѣри затулена съ варовити корнизови камъни, неизмазани съ нищо; южната врата, както и сѣверната, е широка 1 м. и на двѣтѣ си срѣщуположни страни има по една ниша по 60 см. широка и по 70 см. дълбока; сжщо и главната врата има 1 м. ширина и височина 2·50 м. и отгорѣ завършва съ сводъ (гл. табл. XXVI). Отъ странитѣ на тази врата има по една ниша (гл. табл. XXIX), широка по 1·40 м., дълбока 30 см. и висока 2 м. И тукъ, въ кораба, има остатъци отъ сжщата настилка, каквато е горѣописаната въ алтаря; такава има до сѣверната и южна стѣни въ храма, до самия алтарь и въ срѣдата на църквата. Характерното въ всичката горѣпомената настилка е това, че мозаичнитѣ комбинации не сж еднакви навсѣкждѣ; това поне се схваща отъ запазенитѣ остатъци: при сѣверната и южна стѣни настилката е била различна отъ онази въ алтаря и въ срѣдата на църквата; послѣднята е имала осможгълна форма, както това е означено и въ плана, обр. 79.

Прѣддверието се състои отъ двѣ отдѣления — сѣверно и южно, а между тѣхъ коридоръ; и двѣтѣ иматъ въ източнитѣ си стѣни по една ниша, широка по 70 см. и дълбока пакъ толкова; сѣверното отдѣление,

което е безъ никаква настилка, има слѣди отъ стълби, а южното бѣше постлано съ квадратни тухли и само на едно мѣсто сж сложени двѣ мряморни плочи. Прѣзъ южния зидъ на това отдѣление се спуща една глинена тржба, насочена въ земята. Между двѣтѣ отдѣления, въ коридора, се намира единъ зиданъ кладенецъ (гл. табл. XXVI).

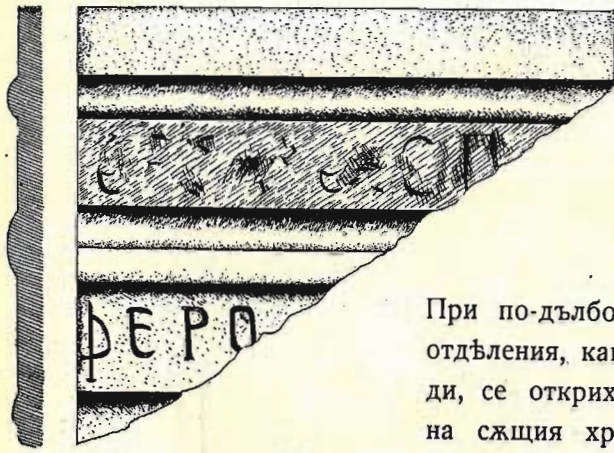

Обр. 80. — Мряморна плоча отъ църквата.

При по-дълбокото разкопаване на тѣзи отдѣления, както и на страничнитѣ апсиди, се откриха други, по-стари основи на сжщия храмъ, както това се вижда отъ общия планъ на разкопкитѣ. Това нѣщо се лесно забѣлѣзва и отъ самия начинъ на строежа, както на прѣддверието, така и на страничнитѣ апсиди, които, ясно е, че отъ послѣ сж пристроени и прилѣпени къмъ другитѣ зидове, безъ стѣнитѣ имъ да сж свързани съ по-старитѣ зидове.

Материалитѣ, които се намѣриха при разкопаване на църквата, сж повече керамични откжслеци, настилкови тухли и мрямори и др. прѣдмети. До сѣверната стѣна, вънъ отъ храма, се намѣриха 2—3 откжслека отъ мазилка и по тѣхъ слѣди отъ фрески, каквито не се забѣлѣзватъ никждѣ по сегашната сграда. Около сжщото туй мѣсто се разкопа и една мряморна плоча (гл. обр. 80) съ нѣколко букви, горниятъ редъ отъ които е изтърканъ. На разни мѣста въ и около църквата се изкопаха мряморни фрагменти, отъ които едни съ кръстове (гл. обр. 81), а сжщо и единъ откжслекъ отъ осможгълна колона, която се оказа отпослѣ, че е часть отъ прѣстолния стълбъ,

Обр. 81. — Мряморенъ фрагментъ отъ църквата.

съ който сѫ образували една цѣла колона. Подъ настилката, както въ алтаря, така и въ кораба, се изкопаха много откѫслеци отъ стъкла, керамика, мазилка, настилкови мрямори и тухли, а близо пъкъ до южната врата на 30—40 см. дълбочина се намѣриха двѣ византийски мѣдни монети, сѫщо такава и на югъ отъ църквата (гл. обр. 82); тѣ всички сѫ отъ врѣмето на Ив. Цимисхия (969—976 г.), отъ ко-

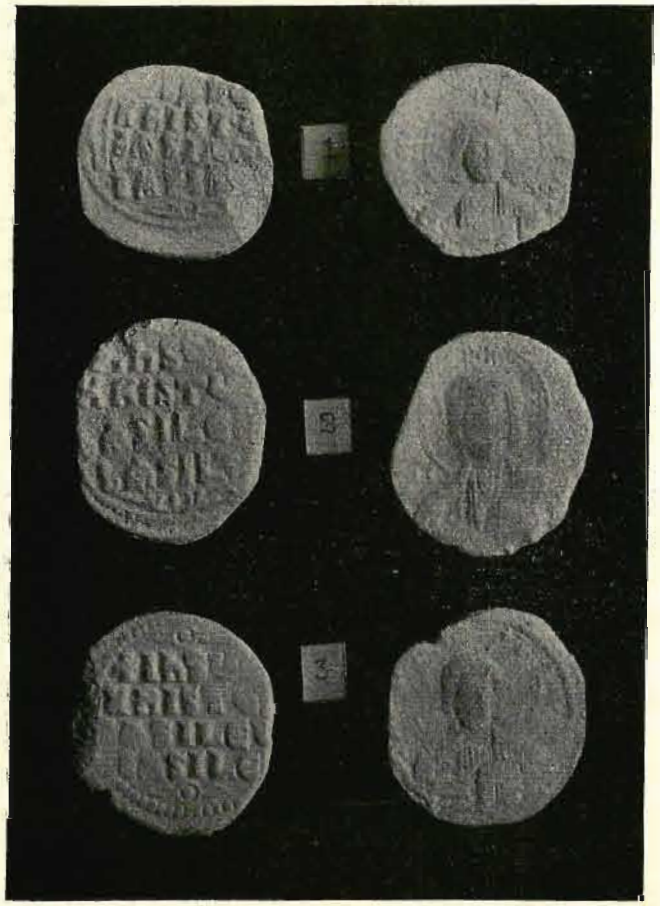

Обр. 82. — Мѣдни монети отъ околностьта на църквата.

гото и Прѣславъ билъ разсипанъ и опожаренъ. На изтокъ, извънъ църквата, се намѣри единъ малъкъ пиринченъ кръстъ и другъ желѣзенъ по-голѣмъ. Освѣнъ тѣзи прѣдмети, намѣриха се единъ мѣденъ пръстенъ, малъкъ мряморенъ капителъ (обр. 83), разни желѣзни прѣдмети (отъ прѣддверието), множество тухли, керамиди, оловени листи и другъ строителенъ материалъ.

Интересно е сѫщо да се отбѣлѣжи, че на нѣколко мѣста въ храма и апсидитѣ се намѣри изгорѣла почва и, въобще, ясни слѣди отъ изгаряне, разрушаване и поправяне.

Материалътъ, отъ който е строена църквата, е отъ мѣстенъ ломенъ планински камъкъ, тухли и хоросанъ. Послѣдниятъ по състава си е разнообразенъ, но най-вече съ слабъ примѣсъ на трошени керамиди, а повече съ пѣсъкъ, варь и дребенъ камъкъ. Всичкитѣ сводести мѣста при нишитѣ, вратитѣ и купола сѫ строени съ квадратни тухли и дребни керамиди.

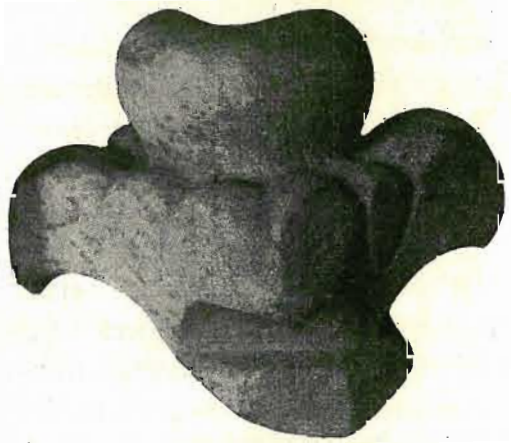

Обр. 83. — Мряморенъ капителъ отъ околностьта на църквата.

II. Описание на другитѣ постройки.

На югъ отъ църквата, на разстояние 11 м., се откри една дългнеста стълба (гл. общия планъ табл. XXIV при 41), строена отъ сѫщия мѣстенъ планински камъкъ и хоросанъ съ трошени керамиди; тя е съ три стѫпала, дълги по 6·10 м.; на западния ѝ край сѫ заловени една до друга три стаи (гл. сѫщия планъ сградитѣ 17, 18 и 19), строени като горнитѣ, отъ сѫщия материалъ. Запазената часть отъ зидоветѣ имъ е въ земята на една височина до 1·80 м.; изглежда, че това сѫ били избитѣ, надъ които сѫ били самитѣ стаи за живѣене. Постлани сѫ двѣтѣ първи съ неправилни плочи; въ първата стая, при западната стѣна, има една дупка на единъ малъкъ резервоаръ отъ варовникъ. Третята стая или изба е най-дълга, приблизително колкото първитѣ двѣ; тази е безъ всѣкаква настилка и въ сѣверо-източния ѝ жгълъ се намѣри единъ голѣмъ глиненъ и натрошенъ кюпъ, а до западния ѝ зидъ — желѣзо съ четвъртитъ куршумъ на края му. Въ другитѣ стаи се намѣри една желѣзна стрѣла (гл. обр. 84) и множество здрави, а най-вече натрошени керамиди, тухли и

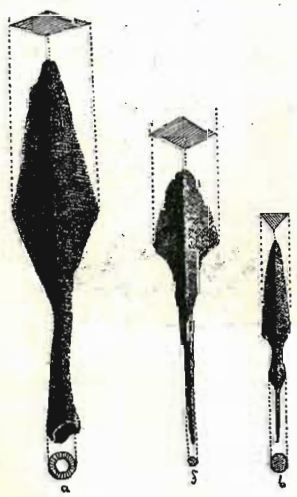

Обр. 84. — Желѣзни стрѣли отъ Патлейна.

голѣми откжслеци отъ хоросанъ. Прѣдъ самия входъ на първата стая бидѐ изкопанъ единъ мряморенъ фрагментъ отъ надписъ, на който сж останали само двѣ букви ΑЄ (гл. обр. 85). Ясно е, че мряморътъ е горѣлъ, тъй като и въ тритѣ стаи личатъ слѣди отъ опожаряване. На сжщото мѣсто се намѣриха три други мряморни откжслеци съ правожгълна форма и орнаменти по едната страна (обр. 86), които изглеждатъ да сж били попълнени съ нѣкаква материя. Току до южната стѣна на дългата стая се намѣри друга една съвсѣмъ малка стая (планъ 26), строена съ сжщия материалъ.

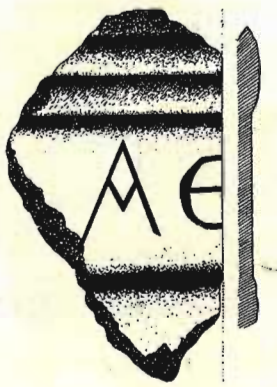

Обр. 85. — Мряморенъ фрагментъ отъ Патлейна.

Отъ входа на тия стаи, на западъ, се отива по три стжпала за една продълговата по-висока плоскость, която, може би, е служила за веранда и която отъ западъ се подпира отъ единъ дългъ зидъ (планъ 20). Подъ верандата, на теренъ по-низъкъ, на пространството EF, се намиратъ построени една пещь и двѣ други отдѣления (21, 22, 23); пещьта е строена отъ дребни керамиди и глина; срѣднята стая, за която е заловенъ единъ четвъртитъ каналъ, покритъ съ плочи, и въ която излѣзоха доста глинени откжслеци отъ сждове и нѣколко части отъ керамика, е градена много солидно; въ крайното отдѣление излѣзоха много кости и зжби отъ свине и други диви животни. Пó на югъ, на сжщия редъ, има други двѣ стаи (24 и 25), въ първата отъ които се намѣриха

Обр 86. — Мряморенъ блокъ съ вдълбани орнаменти отъ Патлейна.

една стрѣла и копие отъ желѣзо. Освѣнъ това, въ първата стая се откриха множество гвоздеи отъ различна голѣмина.

На изтокъ отъ църквата, на разстояние 12 м., е най-вънкашниятъ зидъ, който е ограждалъ всичкитѣ постройки и на който се намира първиятъ входъ (гл. общия планъ на табл. XXIV при 1), широкъ 2·30 м.; до прага му е зазидана една тржба отъ варовитъ камъкъ; на разстояние 7 м. отъ този е вториятъ входъ, широкъ 2 м., въ който

сжщо е зазидана друга тржба, като първата, скачена съ единъ водопроводъ, строенъ отъ каменни плочи.

Юго-източно отъ църквата, на 2 м. разстояние, се разкриха други двѣ стаи, които изглежда да сж служили като работилница за керамични произведения (4 и 5); въ първата отъ тѣзи стаи излѣзоха много керамични фрагменти, прѣдимно отъ еднородна, листовидна керамика, за която ще се помене по-надолѣ. Въ съсѣдната стая се намѣриха много части отъ стъкло, цѣлъ купъ отъ згурия, една силно изгорена монета и единъ натрошенъ глиненъ сждъ, съ отаено на дъното му стъкло. Намѣренитѣ нѣколко голѣми гладки четвъртиги плочи показваха, че на тия стаи не е липсвала настилка. Както горнитѣ стаи, така и тѣзи, сж били опожарени. Тъкмо на западъ срѣщу тѣзи стаи, далечъ 16 м., се разкриха други двѣ (15 и 16) стаи. Прѣзъ зидоветѣ и подъ настилката на послѣднята минава водопровода *st*, а въ първата се намѣри една счупена, четвъртита колона и единъ гробъ до сѣверния зидъ; както този, така и другитѣ четири (35, 36, 37 и 38, или на табл. XXX при *а, б, в, г*) сж строени отъ варовити корнизи и тухли, отгорѣ покрити съ четвъртити плочи — всички служили по-рано за строителенъ материалъ при другитѣ постройки; и въ четиритѣ имаше скелети, обърнати съ главитѣ на западъ. Освѣнъ тия намѣриха се други два (39 и 40) безъ никакви плочи, а само скелети; до първия отъ тѣзи се намѣри единъ малъкъ пиринченъ кръстъ съ неясни образи отъ двѣтѣ страни.

На сѣверъ отъ църквата, на разстояние 2·40 м., се разкри сводова гробница, която обаче бѣше съвсѣмъ срутена и само за малко врѣме бѣ запазенъ сводовиятъ входъ, широкъ 1·60 и високъ 1·80 м. Самата гробница, за която води една стълба отъ дванадесеть стжпала, е сложена на 4—5 м. по-низъкъ теренъ (гл. общия планъ при *О* и табл. XXXI); тя се състои отъ шесть гроба, зидани отъ тухли и хоросанъ. Първитѣ два гроба (*а, е*; на табл. XXXI *а, б*) съдържаха по два скелета, гробътъ *в* — единъ скелетъ и гробътъ *г* — два, отъ които единиятъ женски, а другиятъ дѣтски. Останалитѣ два бѣха праздни. Всички тия и споменатитѣ по-горѣ скелети се пазятъ въ Прѣславския музей.

На сжщото ниво пò на западъ се намиратъ други три стаи (8, 9 и 10), които изглеждатъ да сж поставени съвсѣмъ въ земята. А три до четири метра надъ тѣзи стаи, на еднакво равнище съ църквата, е построена друга стая, съ двѣ врати и два прозорци, настилката на която е отъ голѣми квадратни плочи (11). На западъ отъ тази стая, на нивото на прѣдидещитѣ три стаи и гробницата, сж построени други двѣ стаи

и кулата (12, 13 и 14); зидоветѣ имъ сѫ запазени на височина отъ 1·30 до 4 м. (гл. табл. XXXII); кулата е полукрѫгла; близо до нея се намира зидана четвъртита колона (табл. XXXII при *Б*); зидоветѣ сѫ строени отъ мѣстенъ камъкъ, само че много по́-здраво и е слаганъ изобиленъ хоросанъ. Тукъ, при кулата именно (на плана при 13), се намѣриха квадратнитѣ керамични плочки, за които ще се говори по-долѣ, които бѣха начупени на дребни части и хвърлени въ насипа на тази стая. Характерното въ тази стая е още и това, дѣто по източния ѝ зидъ се забѣлѣзва едно пристрояване на новъ зидъ, задъ който изглежда да има праздно пространство. Това мѣсто ще трѣбва да се изслѣдва по-добрѣ посрѣдствомъ допълнителна разкопка.

Обр. 87. — „Винарницата“ въ Патлейна

Освѣнъ поменатитѣ постройки, въ 1911 г. като се произведе друга разкопка въ сѫщата мѣстность, 63 м. на западъ отъ стаитѣ 24 и 25, се намѣри и друга такава, наречена „Винарница“, която се състои отъ двѣ отдѣления: южното по-малко и постлано съ голѣми сиви плочи, по едни отъ които има брѣзди за изтичане на течность, а другото — сѣверното, нѣма никаква настилка, освѣнъ единъ варовитъ цилиндрически камъкъ, издълбанъ и приличенъ на каца, сложенъ срѣщу улея, отъ дѣто ще се е изливала течностьта (обр. 87). Тукъ, освѣнъ керамидни части, единъ голѣмъ куршуменъ кѫсъ и откѫслеци отъ глинени прѣдмети — друго нѣщо не се намѣри.

Между разнитѣ постройки обръщаха внимание върху си многото водопроводи, прокарани по разни направления, както това е отбѣлѣзано въ самия планъ.

Отъ всичко дотукъ казано за църквата и разнитѣ постройки наоколо ѝ, отъ намѣренитѣ разни материали, напояването на мѣстностьта и др. съображения, идемъ до заключение, че тукъ е разкопанъ старъ монастиръ, снабденъ съ всичко необходимо за тази цѣль. Колкото за близкото до истината прѣдположение, че името на този монастиръ е било Св. Пантелеймонъ, можемъ се убѣди отъ факта, че цѣлата мѣстность отъ Прѣславската планина тукъ носи названието Патлейна, т. е. Пантелейна, Пантелеймонъ, както се изговаря това

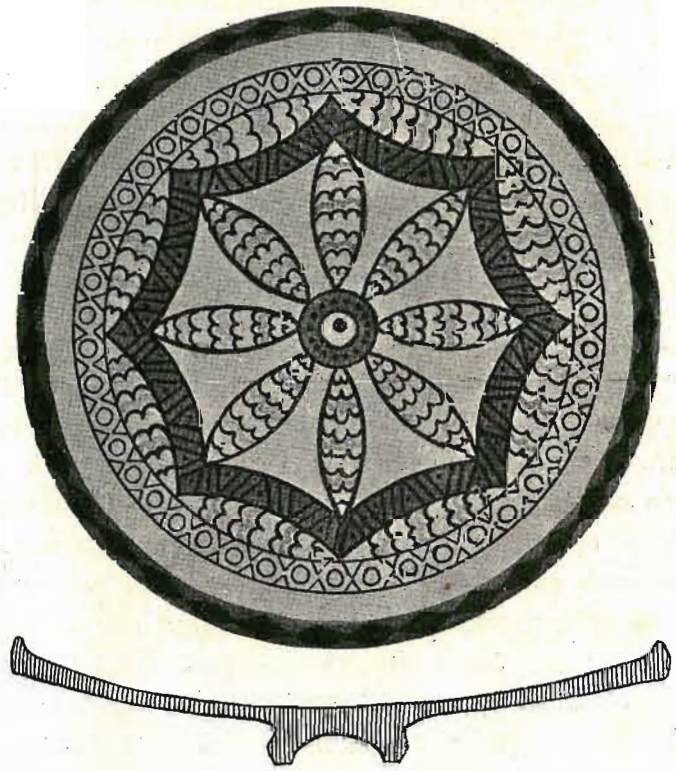

Обр. 88. — Глинена паничка отъ Патлейна (реставрирана).

име по мѣстния диалектъ; освѣнъ това при всичкото старание, да се намѣри друго какво-годѣ име, събитие или случка, които да биха дали поводъ за друго тълкувание на това название на мѣстностьта — такива не се намѣриха.

Отъ текста на единъ старобългарски паметникъ въ московската Синодална библиотека се знае, че царь Симеонъ билъ основалъ храмъ „светъ и златенъ“ въ устието на р. Тича (**на ѹстїи Тычѧ**), дѣто прѣзъ 907 г. били прѣведени по негова заповѣдь отъ епископъ Константина словата на

Атанасия противъ арианитѣ, прѣзъ която година се поминалъ и баща му Борисъ.[1]) Думата оустїе въ случая е употрѣбена не въ сегашното ѝ значение, т. е. устие на рѣка при вливането ѝ въ морето, а като проломъ на рѣка прѣзъ планинско мѣсто, дервентъ. И сега старинскиятъ проломъ на Янтра при Търново се нарича Устьето. Имаме слѣдователно право да търсимъ въ пролома на Тича старинския монастиръ на царь Симеона. Дали обаче старината въ Патлейна ще е търсениятъ монастиръ, сега не може още положително да се каже, докато се не открият още нѣкои по-надеждни материали, които да установятъ датата на развалинитѣ, защото откритото не дава положителна опора за едно научно заключение. Керамичниятъ материалъ може би да помогне доста да се уясни врѣмето на монастира. Както ще видимъ, керамиката въ Патлейна може да се отнесе къмъ врѣмето на първото българско царство или епохата на византийското владичество въ България, XI—XII в.

III. Керамика.

Най-голѣмъ интересъ отъ намѣренитѣ прѣдмети въ Патлейна прѣдставя керамичниятъ материалъ,[2]) намѣренъ, както се спомена погорѣ, най-вече въ църквата, около нея, надъ гробницата, при кулата, юго-източната стая и малка часть другадѣ. Този материалъ се състои изключително отъ парчета и се отличава главно по бѣлата си глазура и цвѣтнитѣ си орнаменти, правени най-вече съ сини и зелени бои, размѣсени нѣкждѣ съ червени и други. Нѣкои отъ парчетата сж изпжкнали, а други прѣдставятъ плоски четвъртити плочки отъ различна голѣмина и дебелина; еднитѣ отъ тѣхъ — плоскитѣ — сж служили за облицовка на стѣнитѣ, а кривитѣ, вѣроятно, за покривка на корнизи и профили. Че това е тъй, се вижда отъ сглобенитѣ фрагменти, оригиналитѣ на които се намиратъ въ Прѣславския музей, както и отъ комбинираните орнаменти по нѣкои отъ тѣзи керамични откжслеци. Срѣщатъ се така сжщо сждове отъ сжщата керамика, каквато е напр. паничката, прѣдставена въ обр. 88. Тя е реставрирана споредъ запазената ѝ часть, изобразена на табл. XXXVII 1. Въ повечето парчета прѣобладаватъ цвѣтнитѣ орнаменти, срѣщатъ се обаче и плетеници, фигури (светии и птици). Съ подобни керамични плочки сж били образувани образи на светии въ естествена величина, както това се вижда отъ образа на св. Тодоръ (табл. XXXIII). Че този образъ ще е ликътъ на св. Тодора, може да се твърди по слѣднитѣ двѣ съображения: 1) заедно съ керамичнитѣ плочки, съставящи образа, се намѣриха и други три съ сжщитѣ размѣри и обработка, върху които има написани слѣднитѣ думи: (О А)ГІОС ѲЄ(О)ДОРОС (гл. обр. 89) и 2) по десното рамо на сжщия образъ се виждатъ жълти линии, които не сж друго, освѣнъ образувани отъ ризницата на св. Тодора, съ каквата се той рисува винаги въ църквитѣ. Образътъ му можа да се реконструира почти цѣлъ до гърдитѣ и съ осѣнка около главата; цѣлиятъ, въ естествена величина, има широчина 48 см. и височина 60 см., а отдѣлно плочкитѣ сж квадратни, всички отъ еднаква величина, всѣка страна дълга по 12 см.; дебелината на плочкитѣ е 4—5 мм.

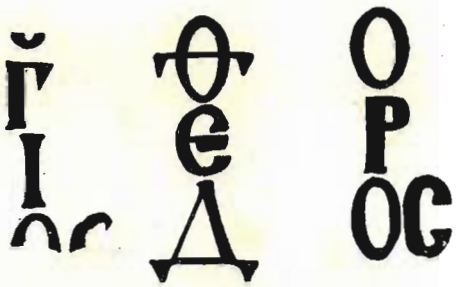

Обр. 89. — Керамиченъ надписъ.

Обр. 90. — Знакове върху керамичнитѣ плочки отъ Патлейна.

Върху много отъ кривитѣ керамични парчета — на опаката имъ страна — има разни знаци, прѣдставени въ обр. 90; нѣкои отъ тѣхъ наподобяватъ славянски букви. Освѣнъ това върху лицевата страна на плоскитѣ плочки се срѣщатъ разни букви, които сж образували над-

[1]) К. Калайдовичъ, Іоанъ Екзархъ Болгарскій, Москва 1824 г., стр. 98 сл.; Горскій и Новоструевъ, Описаніе слав. рукописей Моск. библ. Москва 1855, 32—33.

[2]) Гл. за него Б. Филовъ въ в. „День" бр. 1990 отъ 12 окт. 1909 г.

писитѣ на съставенитѣ отъ нѣколко плочки светии, какъвто е споменатиятъ вече образъ на св. Тодоръ. Изобиленъ такъвъ керамиченъ материалъ излѣзе и при продълженитѣ тази година разкопки, направени на югъ отъ кулата и на сѣверъ отъ гробницата — все около

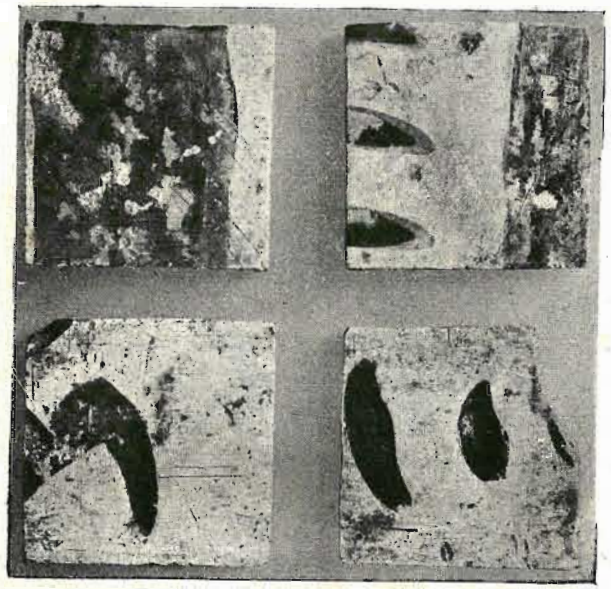

Обр. 91. — Керамични плочки отъ Патлейна.

храма. Това сж пакъ квадратни керамични плочки, като горнитѣ, но на половина по-малки отъ тѣхъ, т. е. странитѣ имъ сж дълги по 6 см. и дебелината имъ е отъ 2 до 7 мм. Обработката е сжщата, а орнаментитѣ сж повечето широки черни линии. Такива плочки се изкопаха цѣли 17 (обр. 91), а останалитѣ сж фрагменти и се наброяватъ около 5—600. Освѣнъ тѣзи фрагменти, изкопаха се и 70—80 парчета отъ по-художествената керамика, между които и единъ кжсъ съ буквитѣ . . . ОРО . . . (обр. 92), намѣренъ на сѣверъ отъ гробницата.

Обр. 92 — Керамиченъ надписъ отъ Патлейна.

Аналогична, до нѣкждѣ, керамика като тази въ Патлейна, е била намѣрена въ с. Бѣлоградка, Киевски уѣздъ, Русия. Сродството имъ се състои главно въ това: 1) че и тукъ, и тамъ керамичниятъ материалъ е служилъ за украсяване пода и за облицовка на стѣнитѣ; 2) че и патлейнската и бѣлоградската керамики сж най-разноцвѣтно емайлирани. Хвойко до-

пуща, че Бѣлоградската керамика се е появила въ Киевъ къмъ края на X или въ началото на XI вѣкъ.[1]) Подобна керамика е намѣрена и въ Теодосия, която Штернъ датира отъ XII вѣкъ.[2])

Върху цвѣтнитѣ таблици XXXIII—XXXIX, приложени къмъ настоящата статия, сж възпроизведени нѣколко образци отъ патлейнската керамика. Репродукциитѣ сж извършени по механически начинъ, направо отъ оригиналитѣ, чрѣзъ трицвѣтна фотография отъ фирмитѣ Unie въ Прага и Angerer & Göschl въ Виена. Слѣдователно постигната е въ случая най-голѣмата възможна точность.

Табл. XXXIV—XXXVI съдържатъ фрагменти отъ тритѣ главни вида корнизови плочи съ полуцилиндрическа форма. Възъ основа на тѣзи фрагменти сж направени отъ художника М. Георгиевъ реставрациитѣ, прѣдставени на табл. XL и XLI 1. Табл. XLI 2 прѣдставя една подобна плочка съ трижгълна полуцилиндрическа форма, прѣдназначена вѣроятно за жглитѣ на корниза, които сж се образували при прѣминаването му отъ една стѣна върху друга. Отъ тази плочка е запазена само потъмната часть. Профилътъ на корнизовитѣ плочки, който е еднакъвъ и въ тритѣ случая, е прѣдставенъ на сжщата таблица XLI долѣ. Реставрацията на малката полуцилиндрическа плочка табл. XLII 2 е направена възъ основа на фрагментитѣ, възпроизведени на табл. XXXVII 4—6 и 10. Ажурената розетка на сжщата табл. XLII 1 е реставрирана възъ основа на фрагменти като тѣзи, възпроизведени на табл. XXXVII 3 и XXXIX 5—10. Орнаментитѣ върху фрагмента табл. XXXVII 2 и образътъ върху фрагмента табл. XXXVII 8 (ржката и часть отъ дрехата на нѣкакъвъ светия) сж направени въ оригиналитѣ въ релиефъ.

Fouilles de Patléïna. — Patléïna, c'est le nom d'une localité qui se trouve à 3 km. au sud-est de l'ancienne capitale bulgare Préslave. Des fouilles y ont été opérées pendant les années 1909, 1910, 1911 et 1914. Ont été découvertes les fondements d'un monastère avec une église (voir le plan fig. 79 et pl. XXVI). L'église est aux dimensions moyennes, long. 12·60 m., larg. 4·50 m. Elle a trois absides dont une centrale et deux latérales, une nef et un narthex en avant de la nef. L'abside centrale et une partie de l'église conservaient le pavement de marbre et de tuiles arrangés en forme de mosaique géométrique.

---

1) В. В. Хвойко, Древніе обитатели средняго Приднепровіе и ихъ культура въ доисторическія времена, Съ приложеніемъ описанія разкопокъ въ усадьбѣ М. М. Петровскаго въ г. Кіевѣ и с. Бѣлоградкѣ, Кіевскаго уѣзда; Кіевъ 1913, 92—93.

2) Э. Р. фонъ Щернъ, Ѳеодосія и ея керамика, Одесса 1906, 53.

Il n'y avait plus de fresques sur les murs. Autour de l'église, tout près, quelques enterrements dont les uns datent d'une époque plus récente. Le monastère comprenait une tour ronde, dix-neuf compartiments, dont les deux servaient d'atelier pour y fabriquer des plaques spéciales en céramique. Un conduit distribuait les eaux dans les compartiments.

La partie la plus intéressante des fouilles de Patléïna (Patléïna provient peut-être du nom de St Panteléïmon, le patron supposé du monastère sur cette même localité) c'est sans doute la céramique. Elle présente une fabrication locale d'un bon goût. Quant aux ornements coloriés, on rencontre avant tout les motifs en fleurs stylisées, en palmettes, en tresses, en oiseaux. Les plaques en céramique étaient destinées à la décoration des murs de l'église et des principaux compartiments. L'ensemblage de quelques plaques coloriées trouvées dans la tour ronde donne la figure d'un saint, pl. XXXIII. Ça doit être l'image de St Théodore, puisque les plaques avec l'inscription (Ο Α)ΓΙΟϹ ΘΕ/Ο)ΔΟΡΟϹ étaient trouvées au même endroit. Cette céramique doit remonter à l'époque du premier royaume bulgare (IXe et Xe s.) ou bien elle appartienne aux siècles suivants, le XIe et le XIIe. On peut signaler des analogies dans les églises de la Russie du sud datant du XIe et du XIIe s.

J. S. Gospodinow.

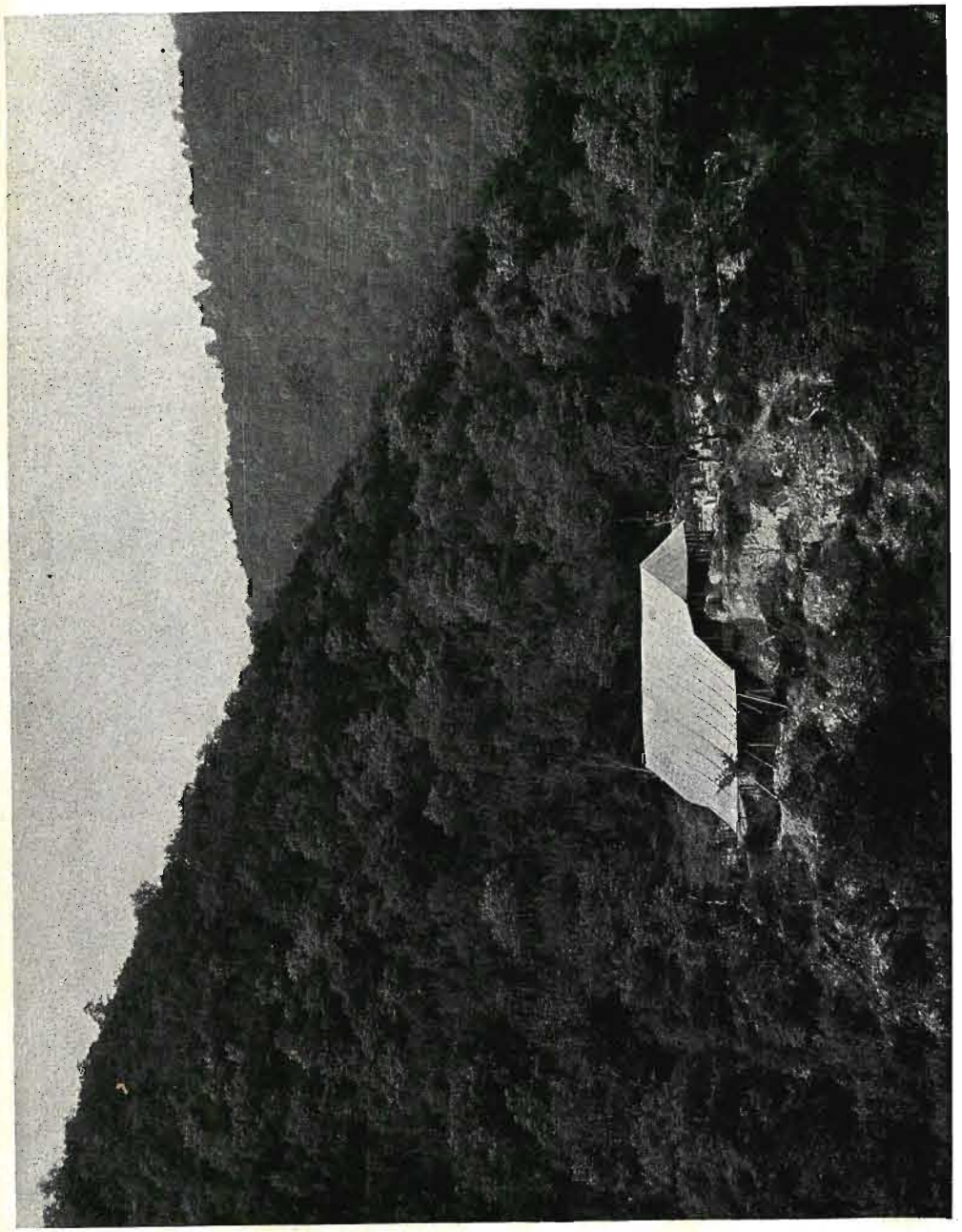

Мѣстностьта Патлейна при Прѣславъ.

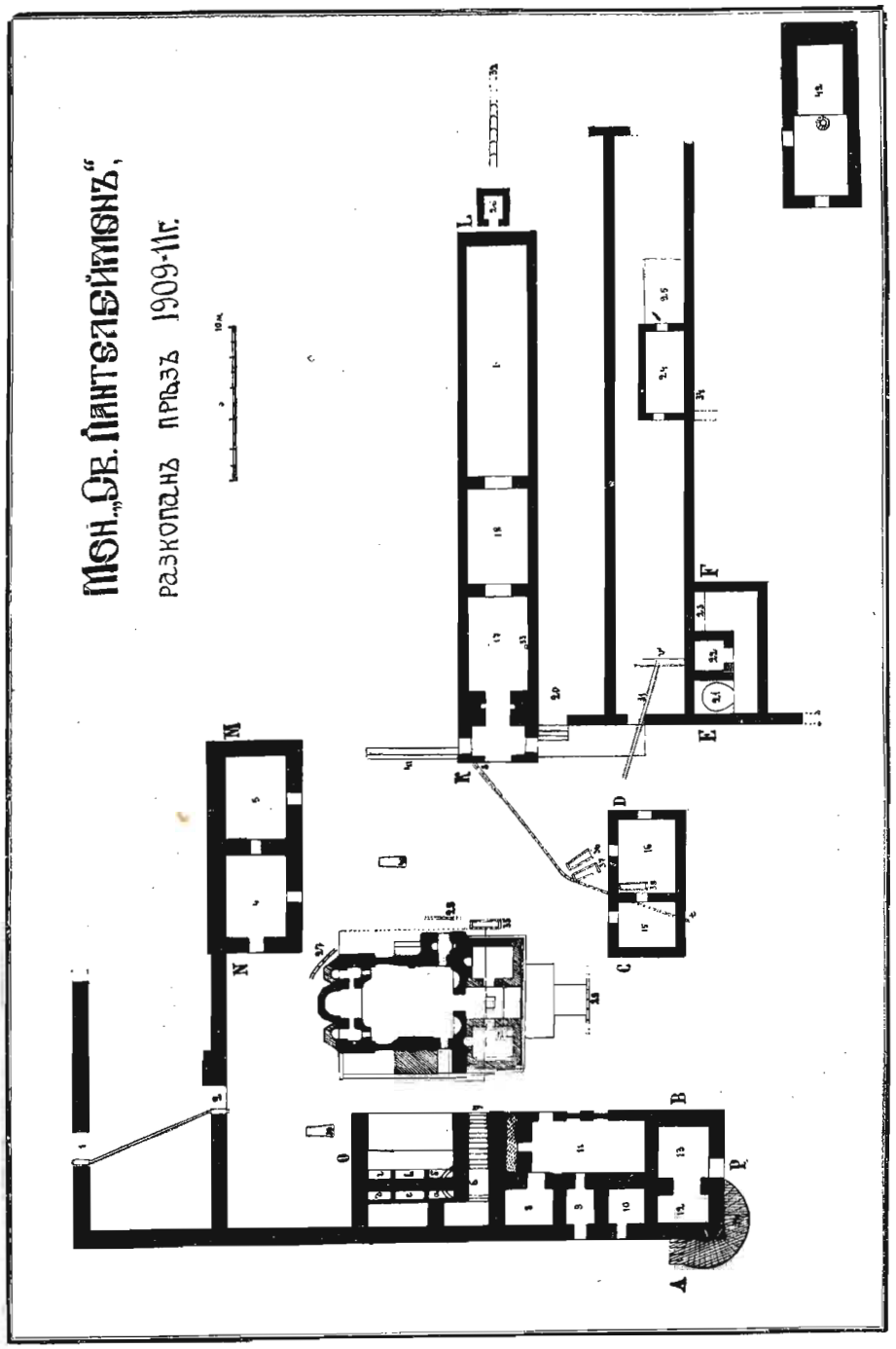

План на разкопкитѣ при Патлейна.

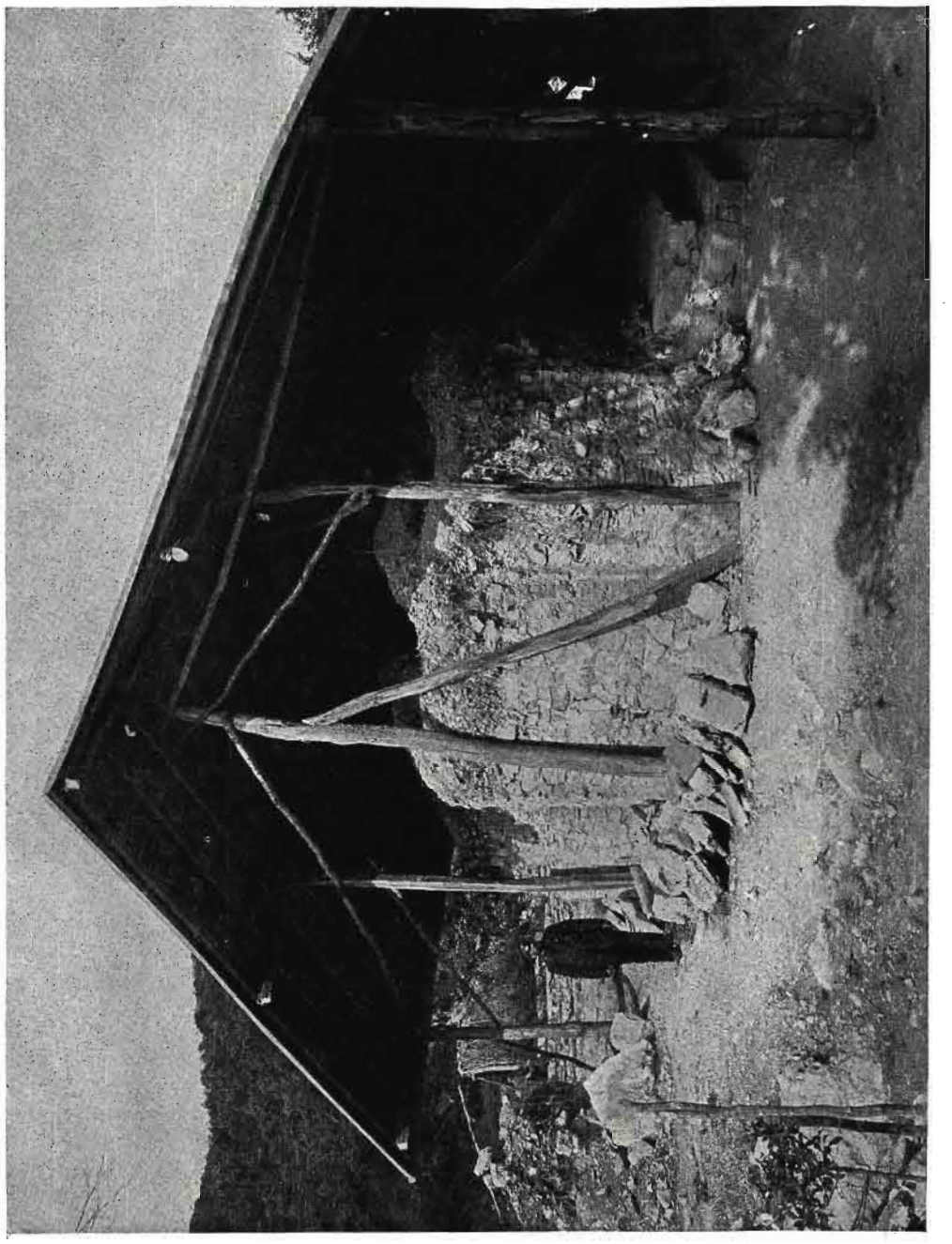

Църквата въ Патлейна отъ сѣверо-изтокъ.

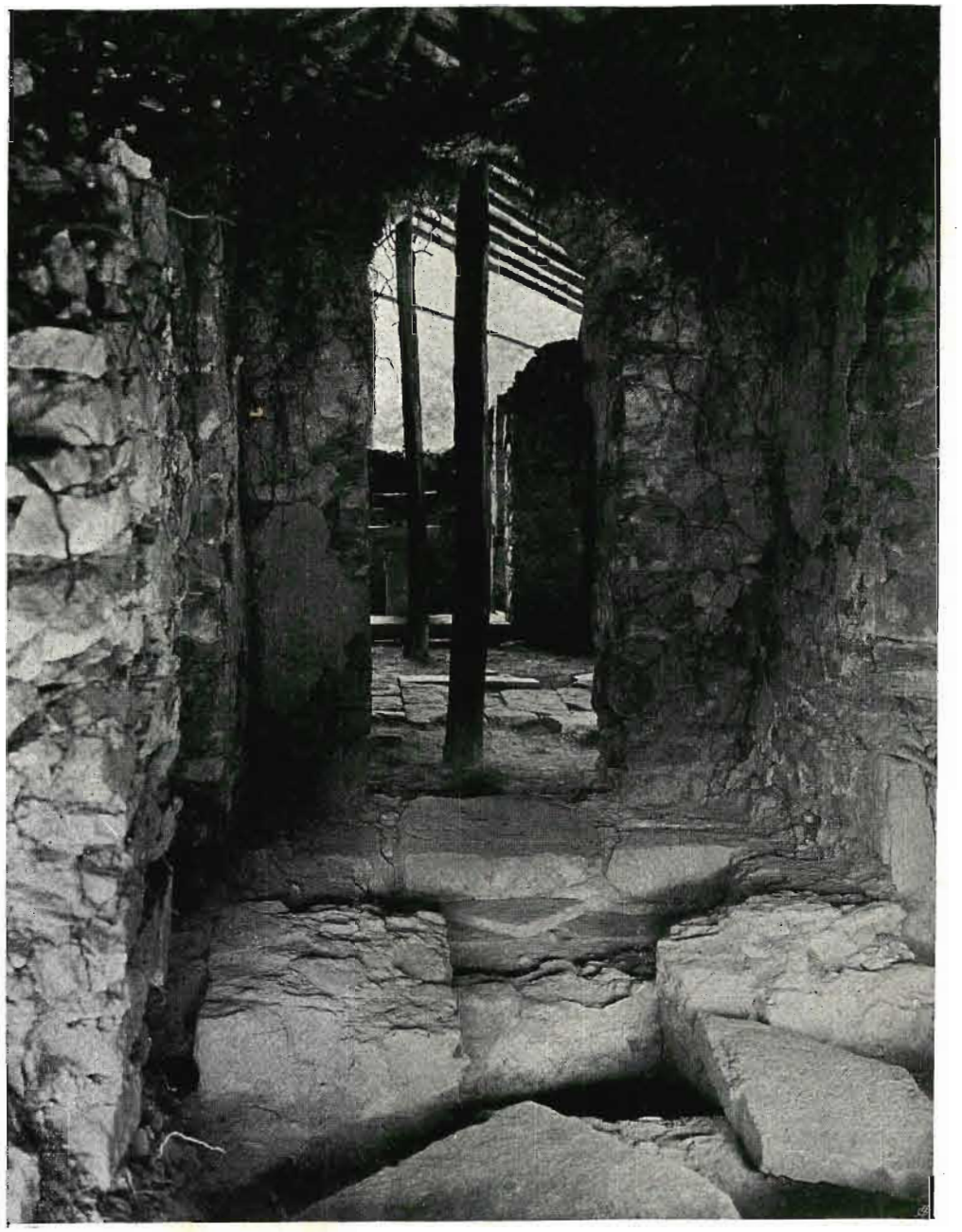

Вжтрѣшность на църквата въ Патлейна,

гледана отъ западъ.

Алтарьтъ на църквата въ Патлейна.

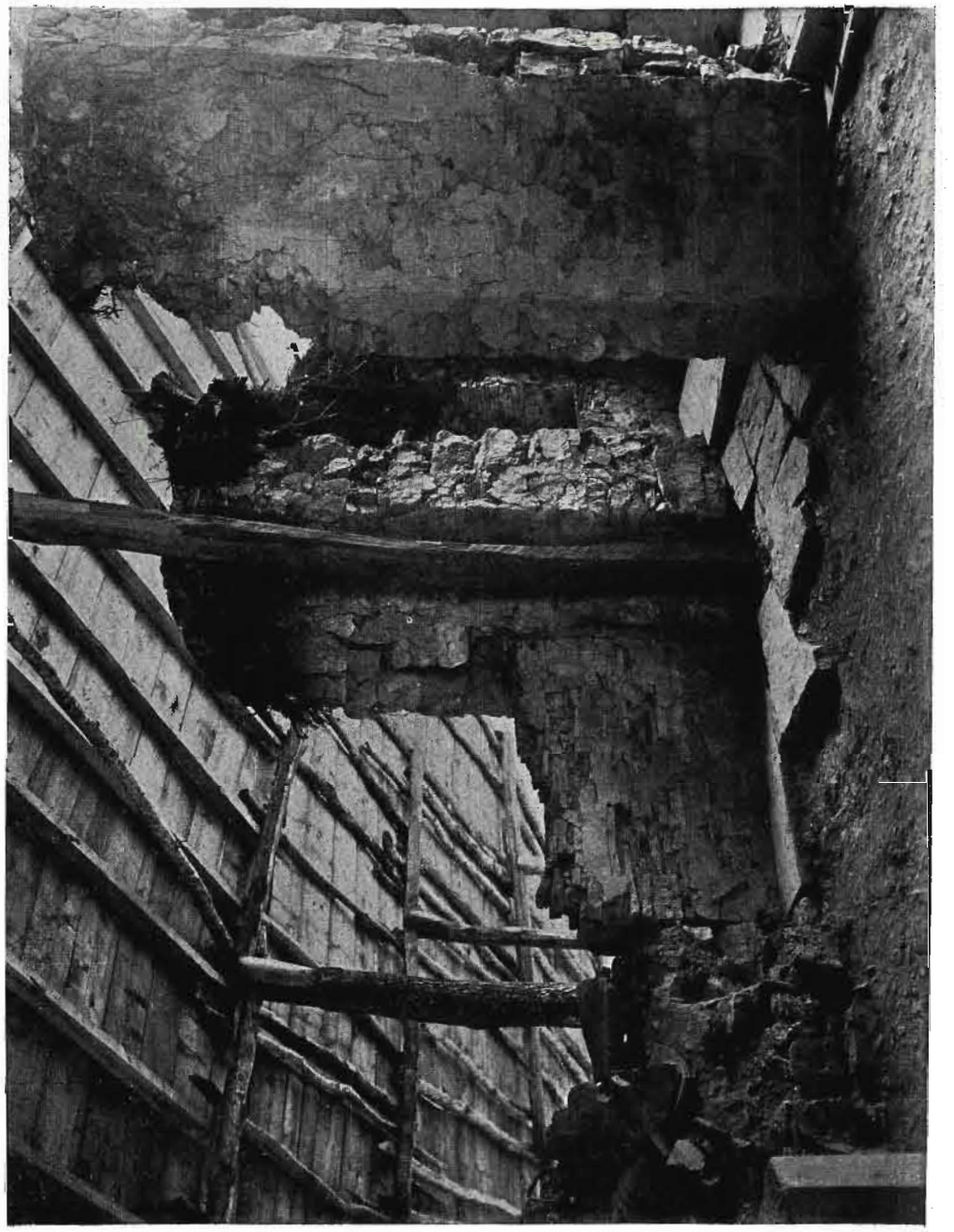

Вжтрѣшниятъ юго-западенъ жгълъ на църквата въ Патлейна.

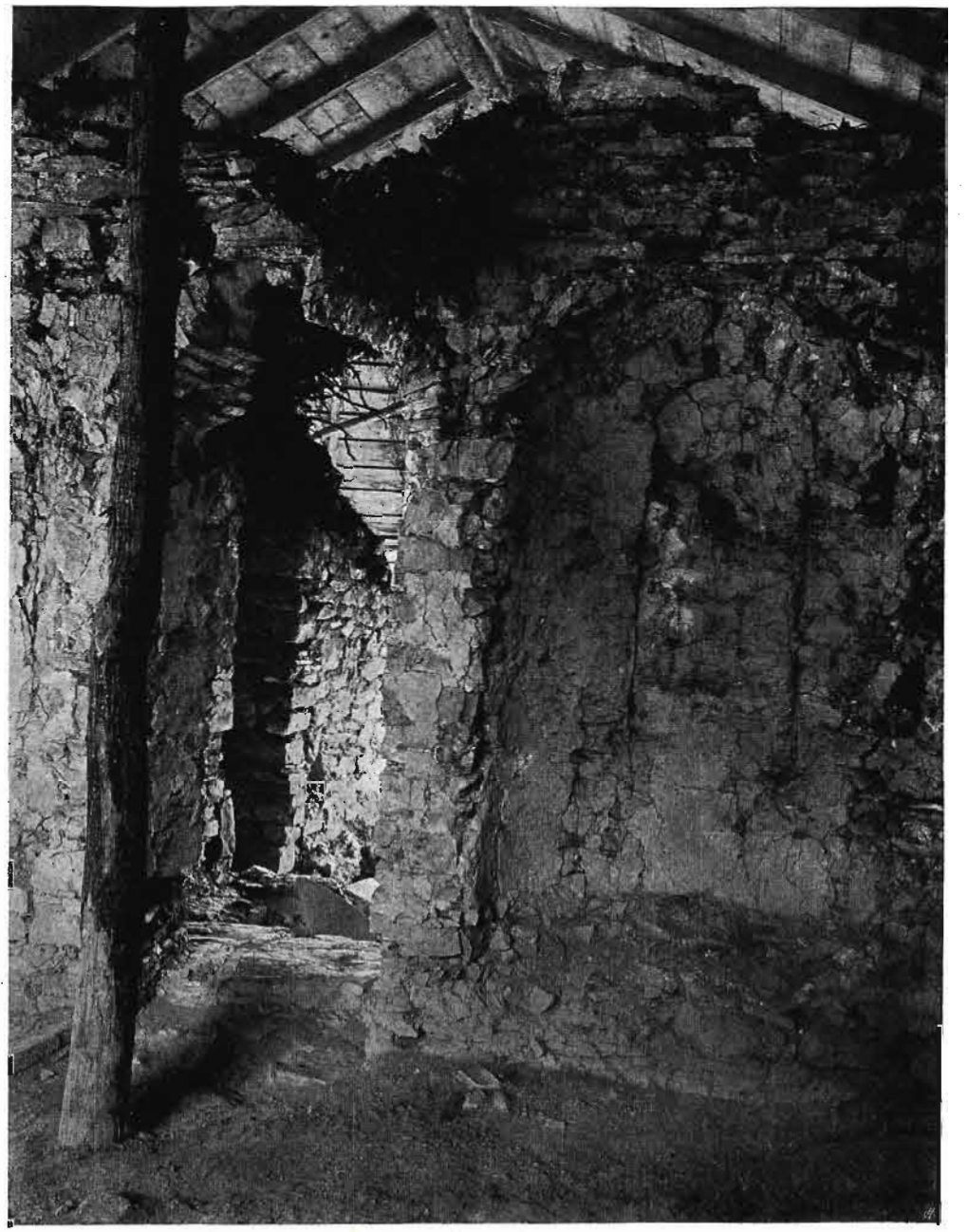

Централната врата на църквата въ Патлейна,
гледана отъ изтокъ.

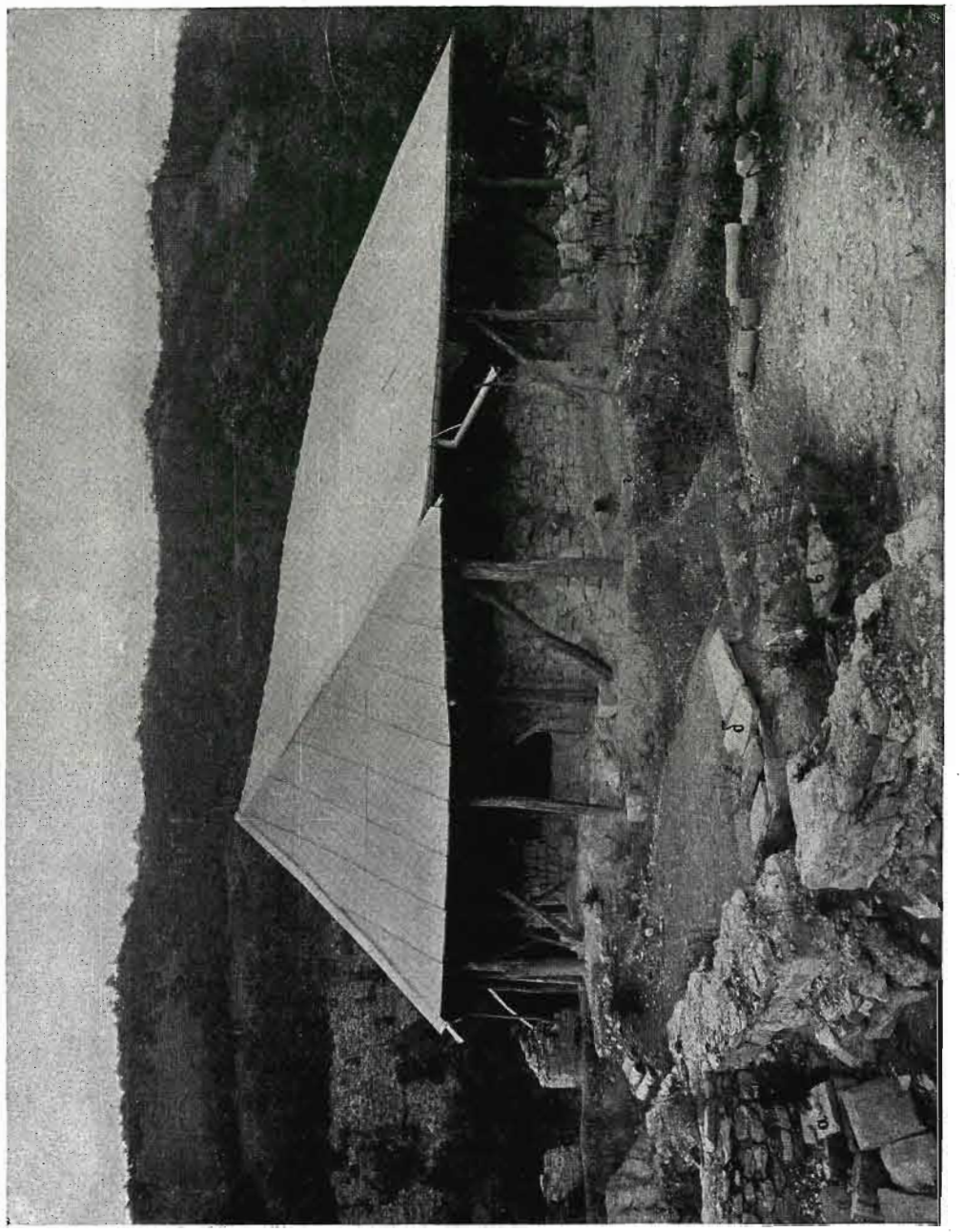

Църквата въ Патлейна отъ юго-западъ, съ околностьта ѝ.

Гробницата на сѣверъ отъ църквата въ Патлейна.

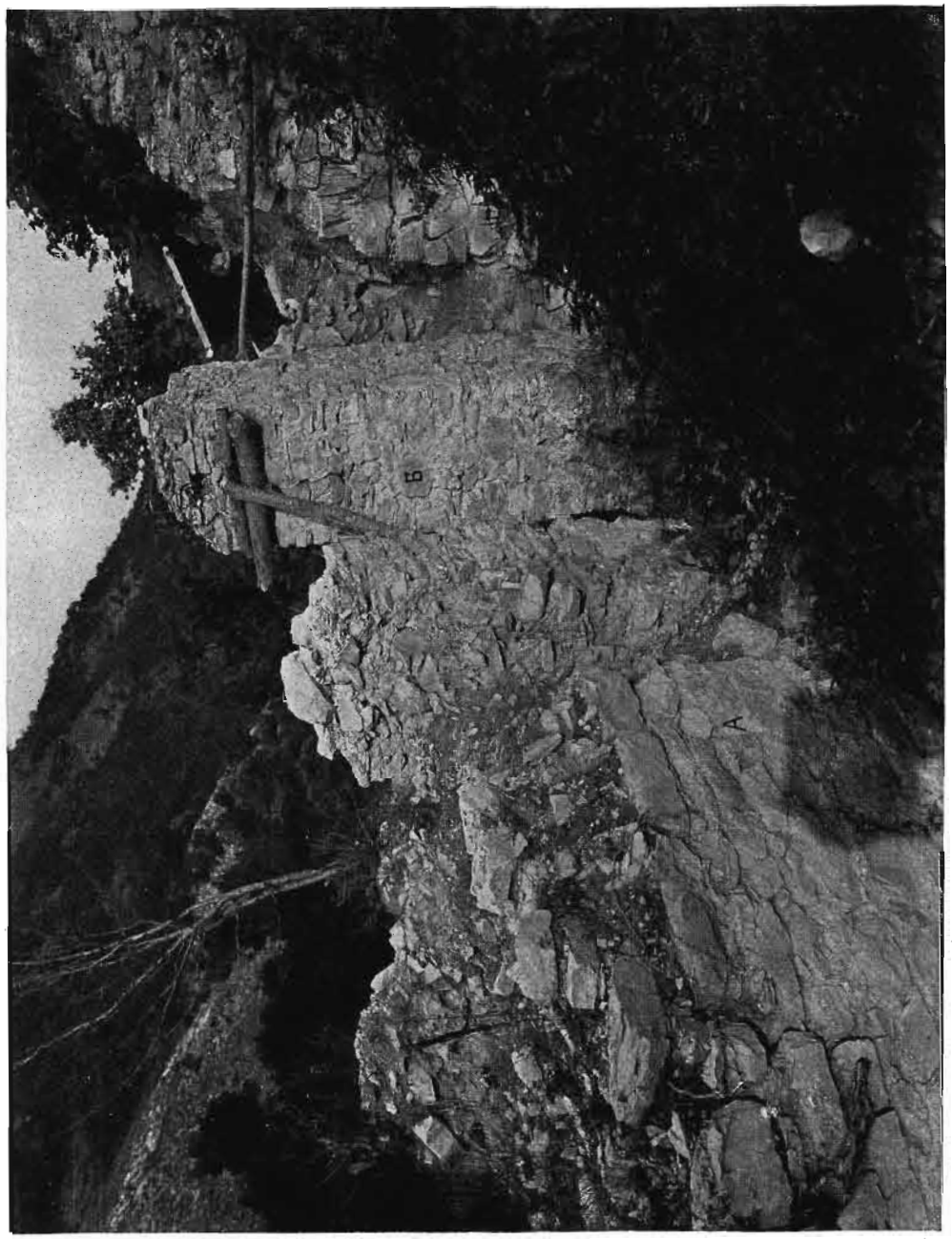

Сгради на сѣверо-западъ отъ църквата въ Патлейна.

Керамиченъ образъ на св. Тодоръ отъ Патлейна ($^1/_4$ ест. вел.).

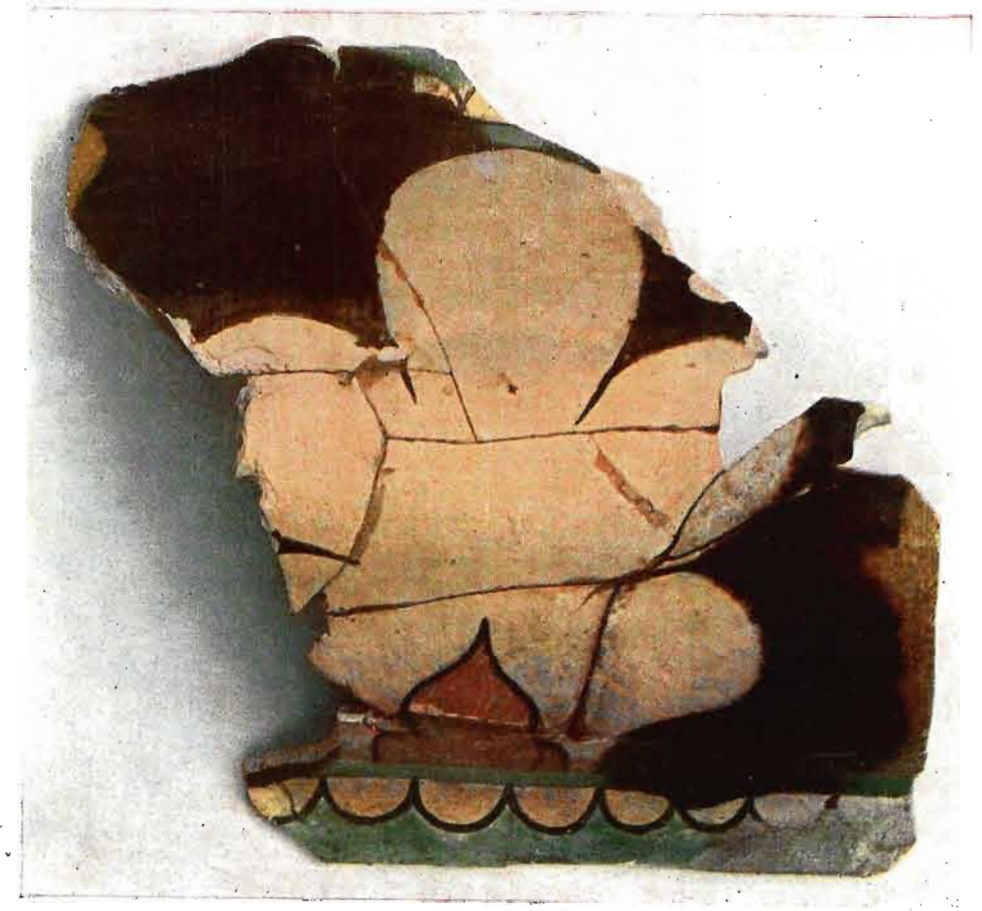

Керамиченъ корнизъ отъ Патлейна ($^2/_3$ ест. вел.).

Фрагменти отъ керамични корнизи отъ Патлейна (2/3 ест. вел.).

Фрагменти отъ керамични корнизи отъ Патлейна (2/3 ест. вел.).

Керамични фрагменти отъ Патлейна ($^2/_3$ ест. вел.).

Керамични фрагменти отъ Патлейна ($^2/_3$ ест. вел.).

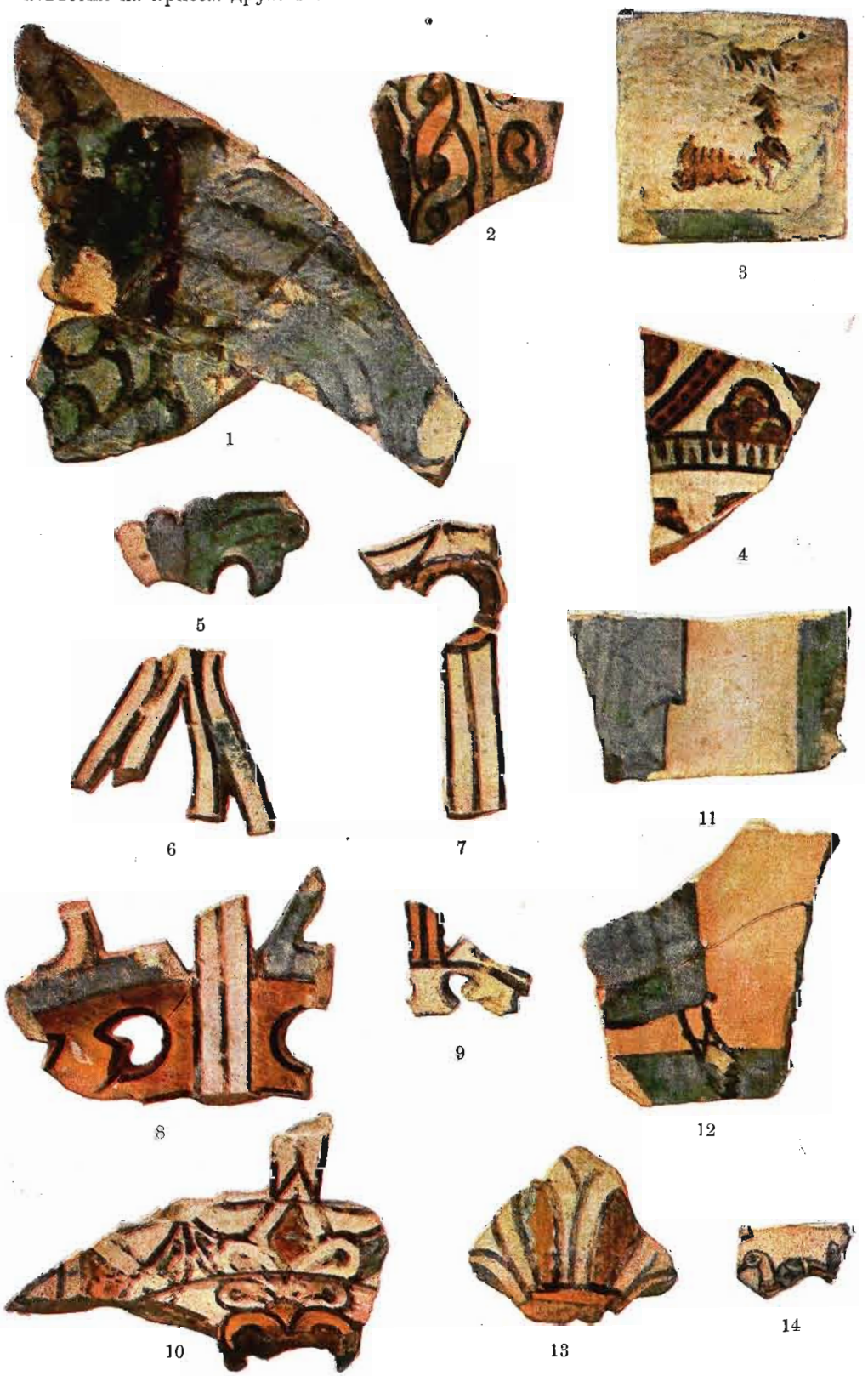

Керамични фрагменти отъ Патлейна ($^{2}/_{3}$ ест. вел.).

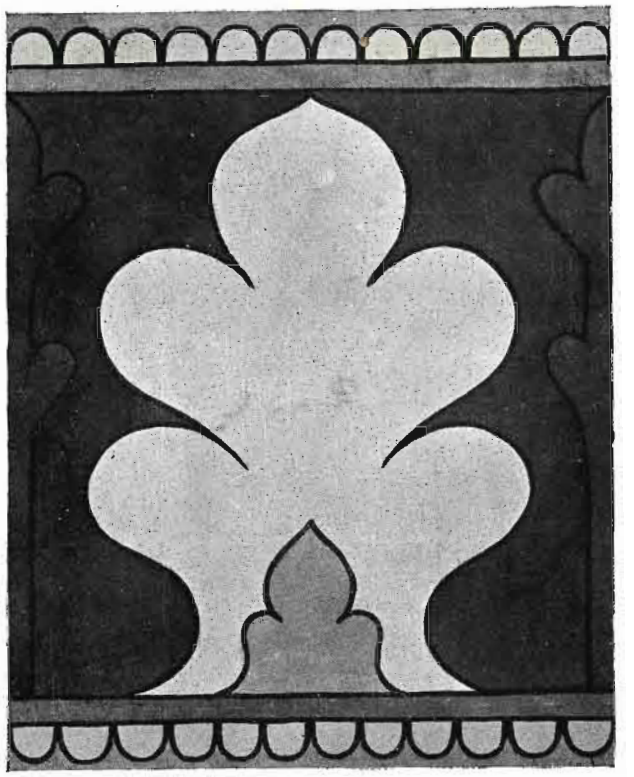

1

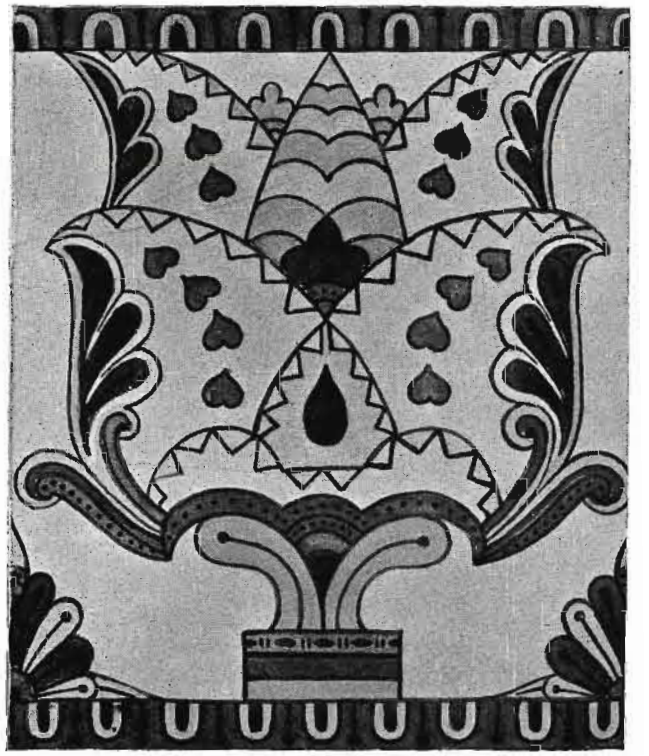

2

Реконструкция на корнизитѣ
табл. XXXIV и XXXV.

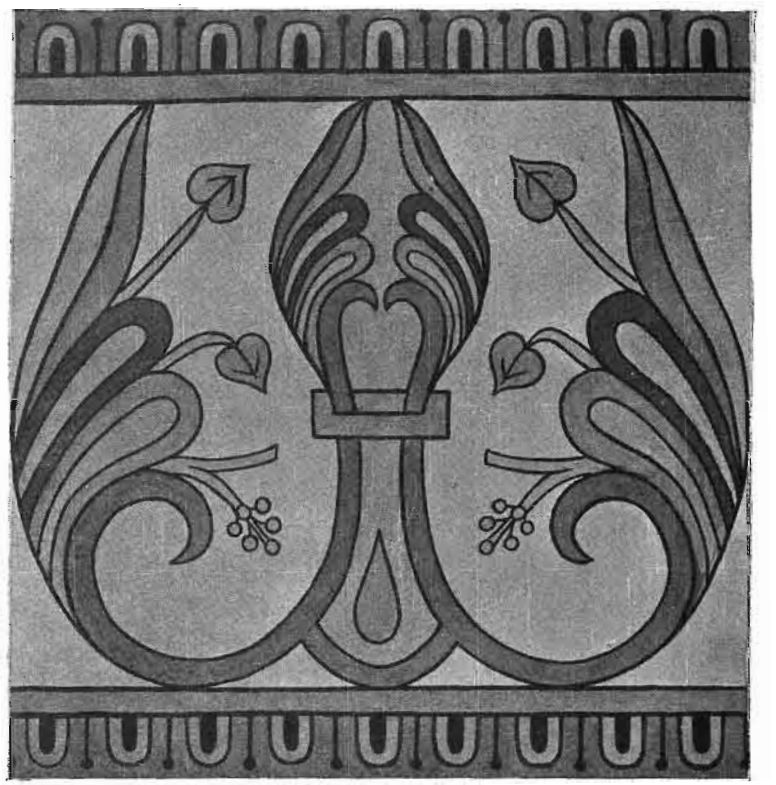

1

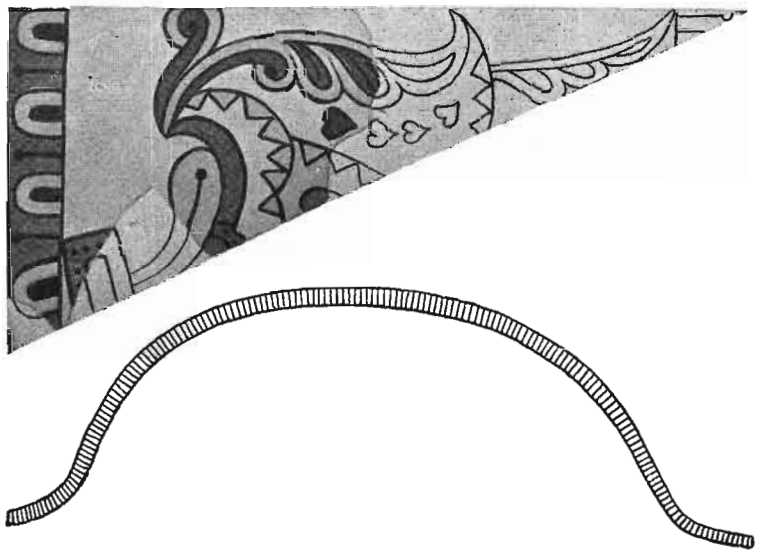

2

1. Реконструкция на корниза табл. XXXVI.
2. Корнизова плочка съ трижгълна форма.

1

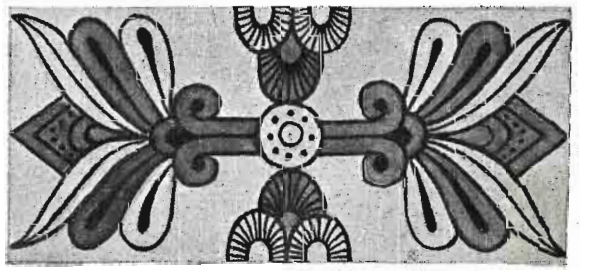

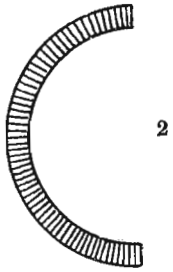

2

1. Реконструкция и профилъ на розетката табл. XXXIX 5—10.

2. Реконструкция и профилъ на плочката табл. XXXVII 5—6.